

Działalność społeczno-polityczna Ligi Kobiet w województwie lubelskim w latach 1945–1957

W 1945 r. komuniści utworzyli Społeczno-Obywatelską Ligę Kobiet (SOLK)¹. Zakres podejmowanych przez nią działań był bardzo szeroki. Do podstawowych jej zadań należało kształtowanie postaw obywatelskich, dążenie do utrzymania pokoju na świecie oraz stanie na straży praw kobiet. Analizując działalność Ligi Kobiet w latach 1945–1957 scharakteryzowałam oficjalne zamierzenia stawiane przed stowarzyszeniem oraz ich ewolucję, która następowała wraz z rozwojem SOLK i zmianami politycznymi w Rzeczypospolitej Polskiej/Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (RP/PRL). W pracy uwzględniłam również reakcje kobiet mieszkających w województwie lubelskim na prowadzone przez stowarzyszenie działania. Analiza wymienionych celów może wydawać się niewyczerpująca, jednak artykuł stanowi przyczynek do dalszych badań nad funkcjonowaniem LK na Lubelszczyźnie. Niestety ze względu na rozległość zadań społecznych i politycznych stawianych przed organizacją, niektóre zagadnienia zostały tylko zasygnalizowane.

Cezurę czasową artykułu stanowią lata 1945–1957. W 1945 r. utworzono Społeczno-Obywatelską Ligę Kobiet, natomiast w 1957 r. (11–13 lipca 1957 r.) obradował II Zjazd organizacji, na którym wprowadzono zmiany mające istotny wpływ na dalsze funkcjonowanie Ligi².

Artykuł przygotowany został na podstawie materiałów zgromadzonych w trakcie przeprowadzonej przeze mnie kwerendy w Archiwum Państwowym

¹ SOLK powstała w lipcu 1945 r. 9 IX 1949 r. zmieniła nazwę na Liga Kobiet (LK), a 2 XII 1982 r. na Liga Kobiet Polskich (LKP). W pracy posługuję się wymiennie nazwami stowarzyszenia z lat 1945–1982 lub ich skrótami. Dla potrzeb artykułu używam też określenia Liga. A. Stasiewicz, *Działalność Społeczno-Obywatelskiej Ligi Kobiet w latach 1945–1948 na Białostocczyźnie w świetle dokumentów PPR* [w:] *Kobiety „na zakręcie” 1933–1989*, red. E. Chabros, A. Klarman, Wrocław 2014, s. 52–53; D. Jarosz, *Idee, programy i realia: funkcje Ligi Kobiet w porządku instytucjonalnym Polski Ludowej (1945–1957)* [w:] *Działaczki społeczne, feministki, obywatelki... Samoorganizowanie się kobiet na ziemiach polskich po 1918 roku (na tle porównawczym)*, t. 2, red. A. Janiak-Jasińska, K. Sierakowska, A. Szwarz, Warszawa 2009, s. 308; Rozporządzenie Rady Ministrów z 2 XII 1982 r. w sprawie zmiany nazwy stowarzyszenia wyższej użyteczności „Liga Kobiet” na „Liga Kobiet Polskich” oraz nadania statutu temu stowarzyszeniu (DzU 1982, nr 38, poz. 254).

² Zob. *II Zjazd Ligi Kobiet (materiały)*, Warszawa 11–13 VII 1957 r.

w Lublinie (APL)³. Wykorzystałam również dostępne publikacje dotyczące organizacji. Niestety literatura naukowa na temat historii Ligi jest bardzo skromna. Powstała tylko jedna monografia⁴ i kilka artykułów naukowych⁵.

Po II wojnie światowej SOLK nie była jedyną istniejącą w kraju organizacją kobiecą. Działalność wznowili np. Polskie Stowarzyszenie Kobiet z Wyższym Wykształceniem, Ludowy Związek Kobiet i Liga Kooperatystek. Początkowo SOLK starała się blisko współpracować z tymi stowarzyszeniami organizując np. wspólne spotkania opłatkowe⁶. Sukcesywnie jednak działające organizacje były włączane do LK lub rozwiązywane. Liga przejęła zadania i funkcje przyporządkowane do tej pory wielu różnym instytucjom. Konsekwencją przeprowadzonych zmian było istnienie jednej masowej organizacji kobiecej.

Założycielki SOLK należały do działających wówczas legalnie partii politycznych. Trzy były członkiniami PPR, dwie PPS, jedna PSL i jedna SD. Przewodniczącą zarządu stowarzyszenia została lekarz pediatra, absolwentka Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie Irena Sztachelska⁷.

Sztachelska w pierwszych powojennych latach występowała oficjalnie jako bezpartyjna, co było elementem dezinformacji opinii publicznej stosowanej

³ W APL nie istnieje zespół akt Ligi Kobiet, dlatego bazę źródłową publikacji stanowią akta organizacji, przez które LK była kontrolowana i z którymi współpracowała. Trudno w tej sytuacji o pełne odtworzenie liczebności kobiet zrzeszonych w Lidze w skali powiatów i województwa oraz struktury organizacji, co byłoby ważne poznawczo. Odnalezione dokumenty uwzględniają podstawowe i niejednokrotnie fragmentaryczne dane dotyczące liczebności stowarzyszenia i procesu jego rozbudowy. Mam świadomość tendencyjności przytoczonych źródeł, jednak podczas analizy zebrane materiały starałam się poddać krytyce i brać pod uwagę ich stronniczość. W cytowanych w pracy fragmentach zachowałam oryginalną pisownię.

⁴ B. Nowak, *Serving Women and the State: The League of Women in Communist Poland*, Ohio 2004, https://etd.ohiolink.edu/!etd.send_file?accession=osu1091553624&disposition=inline [dostęp 5 VI 2017 r.].

⁵ D. Jarosz, *Idee, programy i realia...*; N. Lubik-Reczek, R. Reczek, *Liga Kobiet – organizacja „reprezentująca” interesy kobiet w Polsce Ludowej. Zarys działania*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2013, nr 4; M. Kruszyński, *O zaangażowaniu kobiet w działalność partii komunistycznej i Ligi Kobiet na przykładzie lubelskiego UMCS z czasów stalinowskich*, „Komunizm: system – ludzie – dokumentacja” 2013, nr 2; A. Nowakowska-Wierzchoś, *Społeczno-Obywatelska Liga Kobiet (1945–1949) i Związek Kobiet Polskich im. Marii Konopnickiej we Francji (1944–1950) – dokumenty programowe*, „Komunizm: system – ludzie – dokumentacja” 2013, nr 2; A. Stasiewicz, *Działalność...*; K. Zgryza, *Działalność na rzecz kobiet w organizacji kobiecej (Liga Kobiet Polskich) na przykładzie województwa kieleckiego w latach 1951–1989*, <https://www.infolotnicze.pl/2016/01/27/dzialalnosc-na-rzecz-kobiet-w-organizacji-kobiecej-liga-kobiet-polskich-na-przykladzie-województwa-kieleckiego-w-latach-1951-1989/> [dostęp 7 VI 2017 r.]; N. Jarska, *Liga Kobiet w terenie. Działalność Zarządu Dzielnicowego Poznań-Wilda w latach 1956–1966* [w:] *Letnia szkoła historii najnowszej 2009*, red. Ł. Kamiński, T. Kozłowski, Warszawa 2010.

⁶ APL, Wojewódzki Komitet Polskiej Partii Socjalistycznej w Lublinie (dalej: WK PPS w Lublinie), 84, Sprawozdanie z działalności poszczególnych powiatów, b.d., k. 6.

⁷ N. Lubik-Reczek, R. Reczek, *Liga Kobiet...*, s. 107–108.

przez PPR/PZPR. Była bowiem związana jeszcze przed wojną z ruchem komunistycznym jako członkini Komunistycznego Związku Młodzieży Polskiej (KZMP). Po wrześniu 1939 r. współpracowała z władzami sowieckimi, a w czasie wojny pełniła funkcję oficera politycznego w batalionie tzw. platerówek wchodzącym w skład I Armii Ludowego Wojska Polskiego (LWP). Jej mąż Jerzy Sztachelski był po II wojnie prominentnym działaczem komunistycznym. W grudniu 1942 r. Sąd Specjalny Rzeczypospolitej wydał na Jerzego i Irenę Sztachelskich wyrok od trzech do piętnastu lat pozbawienia wolności za kolaborację z ZSRS w latach 1940–1941⁸.

W badanym okresie w województwie lubelskim przewodniczącą Zarządu Wojewódzkiego SOLK była Aleksandra Zaleska, następnie funkcję tę objęła Karolina Rymska⁹.

SOLK w założeniu miała być organizacją powszechną, dlatego nieustannie trwał proces pozyskiwania nowych członkiń. Na początku należały do niej głównie kobiety z wchłoniętych wcześniej organizacji i działaczki istniejących partii politycznych¹⁰. Stopniowo jednak coraz większą władzę w stowarzyszeniu przejmowały kobiety z PPR zgodnie ze stosowaną przez partię zasadą nierównoprawności partii politycznych i dominacji ich ugrupowania w życiu politycznym kraju¹¹. Upolitycznienie stowarzyszenia nie wpływało korzystnie na pozyskiwanie nowych członkiń. Na Lubelszczyźnie można zaobserwować trudność z werbunkiem do Ligi, dlatego na spotkaniach partyjnych działaczki proponowały nowe sposoby rekrutacji:

⁸ J. Kurski, *Włóczędzy i sztandary*, „Gazeta Wyborcza” 1999, nr 47.

⁹ APL, WK PPS w Lublinie, 84, Protokół I Konferencji Miejskiej Ligi Kobiet z 6 V 1948 r., k. 20; APL, Związek Samopomocy Chłopskiej Zarząd Wojewódzki w Lublinie (dalej: ZSCH ZW w Lublinie), 209, Odpis pisma z 7 VII 1948 r., b.p.; APL, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (dalej: KW PZPR w Lublinie), 3900, Odpis protokołu posiedzenia Zarządu Wojewódzkiego Ligi Kobiet w Lublinie w dniu 24 VI 1949 r. o godz. 16.30 w lokalu Ligi Kobiet Plac Łokietka 2, k. 1. W odnalezionych dokumentach nie można było ustalić dokładnych dat pełnienia funkcji przez obie działaczki. Filip Gończyński-Jussis w swoim artykule wymienia Bogumiłę Szydłowską, Aleksandrę Zaleską, Eugenię Chadaj i Janinę Prochowską jako przewodniczące LK w województwie lubelskim. F. Gończyński-Jussis, *Organizacje społeczne [w:] Dzieje Lubelszczyzny 1944–1956. Aspekty społeczne, gospodarcze, oświatowe i kulturalne*, red. T. Osiński, M. Mazur, Lublin 2017, s. 280.

¹⁰ N. Jarska, *Kobiety w elitach centralnych i lokalnych PPR i PZPR w latach 1944–1956 [w:] Elity komunistyczne w Polsce*, red. M. Szumiło, M. Żukowski, Warszawa–Lublin 2015, s. 610; A. Nowakowska-Wierzchoś, *Společno-Obywatelska...*, s. 253.

¹¹ J. Wrona, *Polska Partia Robotnicza wobec partii i ugrupowań satelickich [w:] Polska Partia Robotnicza 1944–1948. Studia i szkice*, red. M. Krzysztofiński, Rzeszów 2014, s. 144. Więcej na temat sytuacji politycznej w Polsce po zakończeniu II wojny światowej i procesie zdobywania władzy przez komunistów oraz ich dominacji w systemie partyjnym zob. J. Wrona, *System partyjny w Polsce 1944–1950. Miejsce – funkcje – relacje partii politycznych w warunkach budowy i utrwalania systemu totalitarnego*, Lublin 1995.

[...] proponuj[ę] do Zarz[ądu] Ligi wprowadzać kobiety bezpartyjne, inteligentki, któreby [*sic!*] pociągnęły za sobą inteligencję i wprowadziły do Ligi bezpartyjną atmosferę. [...] W terenie natrafia Liga na duże trudności, gdyż brak jest partyjnych kobiet do zarządów kół. W Niedźwicy [Niedrzwicy] ksiądz nie pozwala kobietom należeć do Ligi¹².

Pod koniec 1947 r. Liga skupiała 5019 członkiń w 89 kołach na terenie całego województwa lubelskiego. W sprawozdaniu podano, że istniało 28 kół miejskich w Lublinie, a w powiatach 32 koła miejskie i 29 kół gminnych. Na przełomie listopada i grudnia 1947 r. przyjęto do LK w powiatach 266 kobiet, ale jednocześnie ze stowarzyszenia odeszło ich 157. Odejście tak dużej grupy członkiń tłumaczono sytuacją polityczno-gospodarczą:

Ubytek nastąpił po uporządkowaniu ewidencji na powiatach, część wyjechała na zachód, a część druga wycofała się z organizacji, gdyż żadnych korzyści materialnych nie czerpały¹³.

Liczba kobiet zrzeszonych w LK w kraju miała pod koniec 1947 r. sięgać 693 tys. osób skupionych w 4160 kołach¹⁴. Zawarte w materiałach dane świadczą o małym zaangażowaniu kobiet w działalność SOLK w województwie lubelskim.

W 1948 r. rozpoczęły się zmiany ideologiczno-propagandowe w organizacji. Wpływ na modyfikację dotychczasowej działalności SOLK miała niewątpliwie stalinizacja życia politycznego w kraju. Po 1948 r. nasilił się proces przejmowania władzy w LK przez działaczki PZPR. Nastąpiło systematyczne usuwanie z kierownictwa organizacji osób bezpartyjnych. Z czasem wszystkie najważniejsze stanowiska we władzach centralnych i terenowych dostały się pod bezpośredni wpływ komitetów partyjnych PZPR. Z zachowanych materiałów wynika, że pod koniec 1948 r. liczba członkiń SOLK na Lubelszczyźnie miała wynosić 9236 osób zrzeszonych w 253 kołach¹⁵. W badanym okresie liczebność stowarzyszenia w skali kraju wynosiła 730 tys.¹⁶ Porównując dane dotyczące liczby kobiet w Lidze na terenie województwa w 1947 i 1948 r. można zaobserwować duży przyrost nowych członkiń, na co wpływ miała niewątpliwie prowadzona przez SOLK ciągła rekrutacja do Ligi.

¹² APL, Komitet Wojewódzki Polskiej Partii Robotniczej w Lublinie (dalej: KW PPR w Lublinie), 322, Sprawozdanie z odprawy kierowniczek Wydziałów Kobięcych Powiatowych Komitetów i członkiń Zarządów Powiatowych Ligi w dniu 4 X 1947 r. w WK PPR w Lublinie, k. 1.

¹³ APL, WK PPS w Lublinie, 83, Sprawozdanie organizacyjne Wojewódzkiego Zarządu Ligi Kobiet w Lublinie za miesiące listopad i grudzień 1947 r., k. 5.

¹⁴ D. Jarosz, *Idee, programy i realia...*, s. 312.

¹⁵ APL, WK PPS w Lublinie, 83, Sprawozdanie Zarządu Wojewódzkiego Ligi Kobiet za IV kwartał 1948 r. Wydział Organizacyjny, b.d., k. 30.

¹⁶ D. Jarosz, *Idee, programy i realia...*, s. 314.

Stowarzyszenie było stale rozbudowywane i swoimi strukturami obejmowało cały kraj:

Organizacja terenowa Ligi odpowiadała podziałowi administracyjnemu państwa. Zarząd Główny obejmował swoim zasięgiem obszar całego kraju z siedzibą w Warszawie. Niższe szczeble tworzyły zarządy wojewódzkie, powiatowe, na obszarze gmin działały zarządy kół¹⁷.

Dodatkowo Liga Kobiet tworzyła swoje koła w różnych zakładach¹⁸ oraz na uniwersytetach¹⁹. Na wsi stowarzyszenie współpracowało ze Związkiem Samopomocy Chłopskiej (ZSCh). Na Lubelszczyźnie organizacja miała duże problemy z pozyskaniem lokali niezbędnych dla swojej działalności. W zachowanych materiałach archiwalnych można odnaleźć informacje świadczące o problemach z otrzymaniem lokalu od instytucji państwowych, np. w powiecie tomaszowskim „Lokalu niema [*sic!*], Powiatowa Rada Narodowa odmówiła wręcz przydzielenia Lidze lokalu. Zebrań Zarządu Ligi nie było. Liga nie przejawia żadnej działalności”²⁰.

W województwie lubelskim z problemami lokalowymi zmagaly się też inne Zarządy Powiatowe SOLK, m.in. w Krasnymstawie, Biłgoraju i Radzynie Podlaskim²¹.

O swoim rozwoju i działalności organizacja informowała we własnej prasie. W latach 1950–1990 stowarzyszenie wydawało sześć czasopism i dwa dodatki w gazetach PZPR²².

W statucie SOLK z 1947 r. i w Obwieszczeniu Prezesa Rady Ministrów z 5 października 1949 r. w sprawie ogłoszenia statutu stowarzyszenia wyższej użyteczności „Liga Kobiet” czytamy, że głównym i podstawowym celem organizacji była tzw. walka o pokój, która stała się jednocześnie jednym z najbardziej nośnych haseł propagandy komunistycznej. W tym celu stworzono Ruch Obrońców Pokoju. Ważnym etapem w jego rozwoju był Światowy Kongres Intelektualistów w Obronie Pokoju, który odbył się pod koniec sierpnia 1948 r. w auli Politechniki Wrocławskiej. Choć ruch był w oficjalnych założeniach ponadnarodowy, w rzeczywistości spotkanie stało się trybuną do ataków na „imperialistyczną” politykę USA oraz „neofaszystów z Niemiec Zachodnich”. LK propagowała podobnie rozumianą walkę o pokój. Liga miała stać na straży praw i równouprawnienia kobiet, dbać o dobro dzieci i polskich rodzin, kształ-

¹⁷ K. Zgryza, *Działalność na rzecz kobiet...*, s. 1.

¹⁸ APL, ZSCh ZW w Lublinie, 209, Dlaczego należę do Ligi Kobiet?, b.d., b.p.

¹⁹ Zob. M. Kruszyński, *O zaangażowaniu kobiet...*

²⁰ APL, KW PPR w Lublinie, 322, Sprawozdanie z odprawy kierowniczek Wydziałów Kobięcych powiatowych i członkiń Zarządów powiatowych SOLK, naszych towarzyszek, które odbyło się dnia 6 XI 1947 r. w WK PPR w Lublinie, b.d., k. 8.

²¹ *Ibidem*, k. 2.

²² Z. Sokół, *Prasa kobieca w Polsce w latach 1945–1995*, Rzeszów 1998, s. 143.

tować postawy obywatelskie wśród Polek i aktywną pracę na rzecz ojczyzny. Celem pracy Ligi miało być przyłączenie się do odbudowy zniszczonego wojną kraju, dążenie do przyjaźni i współpracy z bratnimi narodami, a w szczególności ze Związkiem Radzieckim²³.

W pierwszych latach po zakończeniu II wojny światowej LK realizowała głównie działalność charytatywną. W województwie lubelskim działaczki Ligi pomagały w opiece nad sierotami i dziećmi z biednych rodzin, zakładając placówki opiekuńczo-wychowawcze i szukając rodzin zastępczych dla sierot. Członkinie LK organizowały i przeprowadzały akcje społeczne, których dochód przeznaczały na polepszenie warunków zdrowotnych, materialnych i kulturalnych polskich rodzin oraz na dalszą działalność stowarzyszenia²⁴. Wspierały najuboższych i starszych tworząc domy opieki i stołówki. Aktywistki często same starały się zorganizować potrzebne materiały i jedzenie. W tym celu prowadziły zbiórki uliczne, loterie fantowe, różne imprezy i zabawy, z których pieniądze przeznaczały na bieżące potrzeby²⁵.

Jedną z najważniejszych spraw, którą zajmowała się organizacja, była aktywizacja zawodowa i społeczna polskich kobiet. Zgodnie z założeniami ówczesnej polityki miały one uczestniczyć w kursach zawodowych, które zwiększałyby ich kwalifikacje. Dodatkowe umiejętności pozwoliłyby im na znalezienie pracy i przyczyniłyby się do realizacji polityki zatrudnienia kobiet. W maju 1946 r. powstał przy Zarządzie Głównym SOLK Wydział Spółdzielczy. Zajmował się organizacją kursów zawodowych i zakładaniem spółdzielni pracy, gdzie etat miały znaleźć bezrobotne Polki. Brak miejsc pracy dla kobiet był ważnym problemem społecznym i gospodarczym powojennej Lubelszczyzny. Lokalnie organizacją i przebiegiem kursów zajmowała się LK. Według planów decydentów politycznych w Lublinie, w ciągu roku, na kursach trwających od jednego do trzech miesięcy w zależności od doświadczenia zawodowego uczestniczek szkolenia, stowarzyszenie miało przeszkolić 200 kobiet²⁶. W województwie lubelskim Liga najczęściej przeprowadzała kursy introligatorskie, maszynopisarstwa, pielęgniarstwa i na stanowiska konduktorskie. Dodatkowo organizowała szkolenia krawieckie, trykotarskie i robótek ręcznych²⁷, w których uczestniczyły przede wszystkim kobiety słabo wykształcone.

²³ APL, Starostwo Powiatowe w Puławach, 77, Statut Społeczno-Obywatelskiej Ligi Kobiet, 1947 r., k. 4; APL, Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Lublinie (dalej: PMRN w Lublinie), 53, Obwieszczenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 5 X 1949 r., k. 2.

²⁴ APL, Komitet Powiatowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (dalej: KP PZPR) w Kraśniku, 735, Sprawozdanie z działalności Zarządu i Koła Ligi Kobiet na Kolonii Fabryczna w Dąbrowie koło Kraśnika Lubelskiego. Za czas od 1 I 1950 r. do 20 I 1951 r., b.d., k. 2.

²⁵ A. Nowakowska-Wierzchoś, *Społeczno-Obywatelska Liga Kobiet...*, s. 253.

²⁶ APL, WK PPS w Lublinie, 83, Protokół z zebrania Zarządu Wojewódzkiego Ligi Kobiet, odbytego dnia 24 bm. o godz. 15.00 w sali konferencyjnej, 24 X 1947 r., k. 4.

²⁷ APL, PMRN w Lublinie, 53, Sprawozdanie Zarządu Ligi Kobiet na miasto Lublin za okres 1 X 1950–31 XII 1950 r., k. 17; APL, WK PPS w Lublinie, 84, Sprawozdanie z działalności

W ramach aktywizacji mieszkańców Lubelszczyzny działaczki LK brały udział w walce z analfabetyzmem. Osoby chętne do nauki kierowały na kursy lub uczyły indywidualnie. Lekcje dla analfabetów prowadziły specjalnie do tego wytypowane członkinie organizacji²⁸. Liga włączała się w rozwój kulturalny społeczeństwa, organizując m.in. świetlice i biblioteki gminne, w których spotykały się kobiety i organizowały wieczorki dyskusyjne²⁹.

Działaczki stowarzyszenia zajmowały się także pomocą dla młodych matek i żon. Organizowały kursy pielęgnacji niemowląt oraz brały udział w tworzeniu żłobków, w których pracujące kobiety mogły zostawiać swoje dzieci.

Na odcinku ochrony macierzyństwa po raz pierwszy w dziejach Lublina powstają przy fabrykach żłobki i stacje opieki nad matką i dzieckiem [...]. Nadto przewidywane są dla Lublina: 1 żłobek rejonowy, który zakłada Liga Kobiet³⁰.

Działaczki organizowały spotkania, na których uczyły mieszkanki Lubelszczyzny jak racjonalnie gospodarować skromnym budżetem rodzinnym i urządziły kursy gotowania. Przekazywały wiedzę na temat zdrowego odżywiania, przestrzegania podstawowych zasad czystości oraz organizowały kursy pierwszej pomocy³¹. Mając świadomość trudnej sytuacji polskiego społeczeństwa po wojnie, Liga tworzyła mało płatne lub bezpłatne przychodnie i pomagała finansowo najbardziej potrzebującym w zakupie potrzebnych lekarstw³². Aktywistki dużą uwagę poświęcały higienie i zdrowiu. Aranżowały spotkania z prelekcjami na temat istniejących chorób zakaźnych i profilaktyki, np. w ramach dni przeciwgruźliczych przygotowywały prelekcje, broszurki i ścienne gazetki informacyjne.

Kobiety bardzo aktywnie włączały się w przeciwdziałanie wszelkim patologiom społecznym przyczyniając się m.in. do likwidacji punktów sprzedaży alkoholu. Dzięki interwencjom LK od października do grudnia 1950 r. w Lublinie zamknięto 40 takich punktów³³. Na terenie województwa lubelskiego działaczki przeprowadzały wywiady środowiskowe, które pomagały im w przygotowaniu jak najlepszej pomocy dla osób potrzebujących i ich rodzin. Aktywistki

poszczególnych powiatów, b.d., k. 6; *ibidem*, 83, Sprawozdanie Zarządu Wojewódzkiego Ligi Kobiet w Lublinie za okres od 1 II do 15 IV 1948 r., k. 11.

²⁸ APL, PMRN w Lublinie, 53, Sprawozdanie Zarządu Ligi Kobiet na miasto Lublin za okres 1 X 1950–31 XII 1950 r., b.d., k. 16.

²⁹ APL, WK PPS w Lublinie, 84, Sprawozdanie z działalności poszczególnych powiatów, b.d., k. 7.

³⁰ APL, Inspektor Pracy V Okręgu w Lublinie, 123, Pismo do Dyrektora Departamentu Pracy z dnia 2 XII 1947 r., k. 49.

³¹ APL, WK PPS w Lublinie, 83, Sprawozdanie Zarządu Wojewódzkiego Ligi Kobiet w Lublinie za okres od 1 lutego do 15 IV 1948 r., b.d., k. 11.

³² *Ibidem*, 84, Sprawozdanie z odpraw Zarządów Powiatowych Ligi Kobiet, b.d., k. 14.

³³ APL, PMRN w Lublinie, 53, Sprawozdanie Zarządu Ligi Kobiet na miasto Lublin za okres 1 X 1950–31 XII 1950 r., b.d., k. 17.

organizowały bezpłatne poradnie prawne, z których korzystały głównie kobiety szukające pomocy przy rozwodzie lub w walce o alimenty³⁴.

SOLK włączała się w kampanie polityczne obozu władzy. W okólniku KC PPR z marca 1946 r. czytamy, że „praca wśród kobiet jest jednym z najważniejszych zadań chwili obecnej. Szczególnie w okresie przedwyborczym musimy pamiętać, że o wyniku wyborów zadecyduje większość kobiet”³⁵. Działaczki brały udział w propagandowej akcji zachęcania polskiego społeczeństwa do udziału i głosowania „trzy razy tak” podczas referendum w 1946 r. Agitatorki odwiedzały wyborców w domach, gdzie zachęcały do głosowania zgodnie z sugestiami komunistów. Oficjalnie akcja namawiania mieszkańców Lubelszczyzny do udziału w głosowaniu przyniosła zadowalające efekty, wyniki referendum zostały wszak sfałszowane. W rzeczywistości były one klęską dla obozu komunistycznej władzy. Za oficjalną koncepcją opowiedziało się nie więcej niż 26,9 proc., a przeciwko nie mniej niż 73,1 proc. głosujących Polaków. Zbliżone do ogólnopolskich były rzeczywiste wyniki na Lubelszczyźnie, przy czym najbardziej niekorzystny wynik osiągnięto w powiatach: Radzyń, Siedlce, Biała Podlaska, Łuków, Hrubieszów, Włodawa, Tomaszów i Kraśnik, gdzie blisko 80 proc. (lub nawet znacznie więcej) głosujących nie poparło koncepcji propagowanej przez komunistów. W Lublinie na pierwsze pytanie negatywnie odpowiedziało 77 proc. osób przy urnach³⁶. Wkrótce rozpoczęto akcję propagandową przed wyborami do Sejmu Ustawodawczego 1947 r. Kolejny raz decydenci polityczni zaangażowali stowarzyszenie do agitacji politycznej. Liga organizowała spotkania informacyjne i wiece poparcia dla rządzących³⁷.

Gruntowne zmiany nastąpiły w kontaktach LK z duchowieństwem. Nasiłający się konflikt między Kościołem rzymskokatolickim a władzą³⁸ spowodował zaprzestanie kontaktów organizacji podporządkowanych komunistom z klerem³⁹. Zgodnie z realizowanymi działaniami, Liga zaniechała współpracy z Kościołem i rozpoczęła jego publiczną krytykę. Aktywistki głosiły: „Bardziej

³⁴ APL, WK PPS w Lublinie, 84, Sprawozdanie z działalności poszczególnych powiatów, b.d., k. 3.

³⁵ *Okólnik KC PPR w sprawie pracy wśród kobiet [w:] PPR. Rezolucje, odezwy, instrukcje i okólniki Komitetu Centralnego I 1946–I 1947*, red. W. Góra, R. Halaba, N. Kołomejczyk, Warszawa 1961, s. 55.

³⁶ *Referendum z 30 czerwca 1946 r. Przebieg i wyniki*, oprac. A. Paczkowski, Warszawa 1993, („Dokumenty do dziejów PRL”, z. 4); por. C. Osękowski, *Referendum 30 czerwca 1946 w Polsce*, Warszawa 2000.

³⁷ APL, KW PPR, 343, Sprawozdanie Zarządu Ligi Kobiet na miasto Lublin za czas od 1 II 1946 r. do 6 V 1948 r., b.d., k. 22.

³⁸ A. Dudek, *Państwo i Kościół w Polsce 1945–1970*, Kraków 1995, s. 16–18.

³⁹ Stosunki państwo–Kościół zostały opisane m.in. w: J. Żaryn, *Kościół a władza w Polsce (1945–1950)*, Warszawa 1997; A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści i Kościół w Polsce (1945–1989)*, Kraków 2006; J. Piasecka, *Stosunki między Kościołem rzymskokatolickim i państwem w Polsce w latach 1944–1953 [w:] Stosunki między państwem a Kościołem rzymskokatolickim w czasach PRL*, red. A. Chojnowski, M. Kula, Warszawa 1998.

niż wiarę miłujemy ojczyznę w którą obecnie godzi groźba papieżka [sic!]”⁴⁰. Nie wszystkie kobiety zgadzały się z nową polityką. Takie postępowanie źle wpływało na pozyskiwanie nowych członkiń i odsuwało od organizacji wiele kobiet wychowanych w wierze katolickiej⁴¹, ponieważ Polki przeciwnie były rugowaniu Kościoła z życia zawodowego i społecznego oraz powszechnej laicyzacji społeczeństwa⁴².

Organizacja coraz bardziej się upolityczniała, a działalność Ligi miała przede wszystkim znaczenie propagandowe. Decydujący wpływ na pracę stowarzyszenia miały członkinie Ligi należące do PZPR. Dla poszczególnych instancji tej partii LK stawała się propagandowym pasem transmisyjnym, który pozwalał przynajmniej formalnie oddziaływać na środowisko kobiet. Nachalna propaganda, będąca immanentną częścią stalinowskiej rzeczywistości, do której propagowania włączono Ligę, miała w założeniu zwiększyć poparcie dla ówczesnej władzy w środowisku kobiecym. Działaczki LK z województwa lubelskiego brały udział w różnych świętach i obchodach rocznicowych, np. rocznicy rewolucji październikowej, rocznicy reformy rolnej lub urodzin Józefa Stalina. Współorganizowały obchody świąt państwowych m.in. 1 i 9 maja. Kobiety uczestniczyły też w różnorodnych akcjach polityczno-społecznych, np. w spisie ludności, w akcji wymiany waluty i tzw. Akcji Pokoju zorganizowanej w związku z II Światowym Kongresem Obrońców Pokoju⁴³. W województwie lubelskim, jak w całym kraju, nadawano temu wydarzeniu niezwykle wymiar propagandowy. W materiałach archiwalnych można znaleźć wiele informacji odnośnie przygotowań do kongresu. Na spotkaniach kół Ligi aktywistki wygłaszały referaty o pokoju na świecie, a spośród zgromadzonych kobiet wybierano delegatki na kongres. W związku z odbywającym się wydarzeniem, aktywistki zapisywały się do Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej i podejmowały różne zobowiązania, np. przeprowadzono „zbiórkę na gromadach, która w całości zostanie przekazana na samolot sanitarny dla walczącej Korei”⁴⁴.

⁴⁰ APL, KP PZPR w Chełmie, 688, Protokół z zebrania Plenum Powiatowego Ligi Kobiet, Kół Gospodyń ZSCh i związków zawodowych pod hasłem: „Nie pozwolimy nadużywać wiary dla celów politycznych” odbytego w dniu 14 VIII 1949 r. w Świetlicy Związków Zawodowych w Chełmie Lubelskim, b.d., k. 18.

⁴¹ N. Jarska, *Kobiety w PZPR 1948–1956. Paradoksy mobilizacji politycznej kobiet w stalinizmie* [w:] *Kobiety „na zakręcie” 1933–1989*, red. E. Chabros, A. Klarman, Wrocław 2014, s. 39–40.

⁴² R. Gryz, „Elementy usiłujące zakłócić bezpieczeństwo i porządek”. *Kobiety w walce o nowe kościoły w PRL* [w:] *Płeć buntu. Kobiety w oporze społecznym i opozycji w Polsce w latach 1944–1989 na tle porównawczym*, red. N. Jarska, J. Olaszek, Warszawa 2014, s. 152.

⁴³ APL, KW PZPR w Lublinie, 2239, Dane z działalności Koła Ligi Kobiet przy KW PZPR w Lublinie, b.d., k. 64; APL, PMRN w Lublinie, 53, Sprawozdanie Zarządu Ligi Kobiet na miasto Lublin za okres I X 1950–31 XII 1950 r., b.d., k. 15–16.

⁴⁴ APL, KW PZPR w Lublinie, 3900, Sprawozdanie z podpisów Mandatów i podjętych zobowiązań, w związku z 33 rocznicą Rewolucji Październikowej i Drugiego Światowego Kongresu Obrońców Pokoju, b.d., k. 84.

Szczególnym świętem, stanowiącym w miarę skuteczne narzędzie propagandy władzy w RP/PRL, stał się Dzień Kobiet⁴⁵. Stanowił on również ważne wydarzenie w kalendarzu działań Ligi, dlatego organizacja wkładała dużo wysiłku w przygotowanie uroczystości. W organizację święta w województwie lubelskim włączały się też działaczki ZSCh, które wspólnie z LK przygotowywały obchody⁴⁶. W pierwszych latach po II wojnie światowej Dzień Kobiet nie miał charakteru masowego i ogólnopolskiego. 8 marca był obchodzony skromnie i lokalnie. Jednym ze stałych punktów uroczystości było obdarowywanie kobiet drobnymi prezentami i organizowanie przez działaczki LK akademii⁴⁷. Dodatkowo w Lublinie w celu podkreślenia rangi święta aktywistki organizowały uliczne manifestacje⁴⁸. W okresie stalinizmu Dzień Kobiet stał się świętem propagandowym i ogólnopolskim. Udział w obchodach był masowy i wiązał się z manifestowaniem poparcia dla polityki władz. Uroczystość odbywała się zgodnie ze scenariuszem odgórnie narzuconym przez rządzącą partię. Jej główną część stanowiła uroczysta akademie w zakładach pracy. Na początku była część oficjalna, podczas której przyznawano kobietom dyplomy i nagrody pieniężne⁴⁹. Potem odbywała się część artystyczna⁵⁰, z udziałem młodzieży i zespołów fabrycznych lub wojskowych. W dniu święta kobiet nagradzano w szczególności przodujące robotnice i aktywistki z LK. Jednym z charakterystycznych cech świętowania 8 marca w stalinizmie było zgłaszanie przez kobiety zobowiązań produkcyjnych i współzawodnictwo pracy. Działaczki Ligi wykorzystywały uroczystości z okazji Dnia Kobiet do prowadzenia wzmożonej rekrutacji do stowarzyszenia wśród dominującej grupy kobiet, które pozostawały poza strukturami tej organizacji. Jednak nie zawsze agitacja przynosiła pomyślny efekt i zdarzały się sytuacje, że mieszkanki województwa lubelskiego nie chciały zapisywać się do LK i nie przyjmowały legitymacji członkowskich⁵¹. Od 1957 r. można zaobserwować zmiany w przebiegu uroczystości i samym charakterze święta z patetycznego na bardziej swobodny i naturalny. Podczas uroczystości przedstawiciele władzy i działaczki Ligi akcentowali przede wszystkim rolę kobiety jako matki i gospodyni domowej, nie zaś robotnicy.

⁴⁵ Zob. N. Jarska, *Obchody Dnia Kobiet w Polsce Ludowej 1945–1989*, „Dzieje Najnowsze” 2010, nr 4.

⁴⁶ APL, ZSCh ZW w Lublinie, 423, Plan Akcji 8 marca na terenie województwa lubelskiego, b.d., b.p.

⁴⁷ *Ibidem*, 424, Sprawozdanie z przebiegu akcji przygotowawczej do Ogólnopolskiego Kongresu Ligi Kobiet i Międzynarodowego Dnia Kobiet Wojewódzkiego Zarządu Ligi Kobiet w Lublinie, b.d., b.p.

⁴⁸ APL, WK PPS, 83, Przemówienie do kobiet manifestujących dnia 8 III 1948 r. z lokalu Ligi Kobiet godz. 15.30, k. 15–16.

⁴⁹ APL, Akta miasta Lublina, 105, Zarząd Miejski w Lublinie Samodzielny Oddział Personalny, 14 II 1950 r., k. 79–80.

⁵⁰ APL, ZSCh ZW w Lublinie, 426, Repertuar na Międzynarodowy Dzień Kobiet, b.d., b.p.

⁵¹ *Ibidem*, 427, Sprawozdanie z przebiegu 8 III 1954 r. powiat Lublin, b.d., b.p.

W 1951 r. na I Kongresie LK przyjęto nowy statut, przygotowany i zatwierdzony przez politycznych decydentów. Na samym początku zakładał on, że Liga jest organizacją masową jednoczącą kobiety ze wszystkich grup społecznych w celu walki o pokój i rozwój gospodarczy kraju. W nowym statucie zwrócono uwagę na dążenie do pełnego równouprawnienia kobiet. Dalej – jako mniej istotne – zamieszczono cele odnoszące się do opieki nad matką i dzieckiem oraz wsparcie polskich rodzin⁵².

Na początku lat pięćdziesiątych XX w. rządzący dalej nie byli zadowoleni z postępów w pracy organizacji. Zarzucano LK za małe zaangażowanie w realizację zadań gospodarczych i w proces przekształceń ustrojowych. Uważano że działaczki nie wspomagają kobiet w podejmowaniu pracy zawodowej, za mało angażują się w budowę nowych żłobków i przedszkoli, w których kobiety mogłyby zostawiać dzieci, by pójść do pracy⁵³. Zwracano uwagę na ograniczanie działania stowarzyszenia tylko do przekazywania kobietom rozporządzeń władz.

Chwalono jednocześnie ciągły rozwój organizacji i powstawanie nowych kół⁵⁴. W grudniu 1951 r. do LK na terenie powiatu lubelskiego należało 5688 kobiet skupionych w 207 kołach⁵⁵. Podkreślano jednak brak zaangażowania członkiń w działalność stowarzyszenia i ich formalny udział w Lidze. Nadzorująca pracę stowarzyszenia partia zarzucała LK zbyt małe zaangażowanie w pozyskiwaniu nowych kobiet, a najsłabiej w rekrutacji wypadały powiaty: biłgorajski, chełmski, krasnostawski i kraśnicki⁵⁶. W dokumentach partyjnych pojawiają się wyraźne sygnały, że kobiety nie chciały należeć i uczestniczyć w działalności organizacji, w której stanowiska decyzyjne obsadzone były działaczkami partyjnymi⁵⁷. Partia zarzucała aktywistkom brak skutecznej mobilizacji i uświadamiania ideologicznego kobiet wiejskich i gospodyń domowych⁵⁸. Postulowano, aby LK była bliżej kobiet i bardziej koncentrowała się na pracy w kołach blokowych oraz terenowych⁵⁹.

⁵² D. Jarosz, *Idee, programy i realia...*, s. 316–317.

⁵³ APL, KW PZPR w Lublinie, 3903, Część opisowa z zakresu zatrudnienia kobiet w przemyśle i budownictwie oraz stanu żłobków i przedszkoli wynikającego z planów terenowych województwa lubelskiego na r. 1952 i 1953, b.d., k. 3.

⁵⁴ *Ibidem*, 1660, Notatka o realizacji Uchwały Sekretariatu KC „o zmianie form partyjnego kierownictwa wśród kobiet” na terenie woj[ewództwa] lubelskiego, 8 VII 1953 r., k. 11.

⁵⁵ APL, KP PZPR w Lublinie, 443, Sprawozdanie organizacyjne za miesiąc grudzień 1951 r. Zarządu Powiatowego Ligi Kobiet w Lublinie, b.d., k. 327.

⁵⁶ APL, KW PZPR w Lublinie, 1661, Ocena pracy ZWLK w Lublinie w r. 1954, b,d, k. 114.

⁵⁷ APL, KP PZPR w Krasnymstawie, 893, Notatka Wydziału Organizacyjnego KW na Egzekutywę KW o realizacji Uchwały Sekretariatu KC „o zmianie form partyjnego kierownictwa wśród kobiet” na terenie woj. lubelskiego, lipiec 1953 r., k. 34.

⁵⁸ APL, KW PZPR w Lublinie, 1661, Ocena pracy ZWLK w Lublinie w r. 1954, b.d., k. 12.

⁵⁹ Zob. N. Jarska, *Liga Kobiet...*

Chwalono stowarzyszenie za udział w organizowaniu poradni, gdzie kobiety mogły uzyskać pomoc w sprawach rodzinnych⁶⁰. Na spotkaniach organizowanych przez stowarzyszenie domagano się większego zaangażowania Ligi w poprawę życia kobiet mieszkających na wsi⁶¹. Władza uważała, że aktywistki niewystarczająco starają się przekonać mieszkanki wsi do propagowania tzw. obowiązkowych dostaw produktów rolnych i idei kolektywizacji rolnictwa⁶². Kobiety od początku realizacji polityki tzw. uspołdzielczenia wsi stanowiły trwałą i najważniejszą społecznie grupę przeciwników komunistycznej polityki rolnej.

Podczas II Krajowego Zjazdu Ligi Kobiet w 1957 r. doszło do otwartej i publicznej krytyki funkcjonowania organizacji w okresie stalinizmu. Na kongresie przedstawiono i omówiono błędy, jakich dopuściły się działaczki organizacji w krytykowanym czasie. Wskazywano na wykonywanie odgórnie narzuconych założeń programowych i jednocześnie zaniedbywanie pomocy w zaspokajaniu codziennych potrzeb kobiet. Podkreślano brak systematycznej pracy stowarzyszenia nad poprawą złych warunków socjalno-bytowych kobiet oraz ich dyskryminacją zawodową. W okresie destalinizacji rządzący zakładali racjonalne zatrudnianie kobiet zgodnie z istniejącymi potrzebami gospodarki, dlatego rozpoczął się proces powszechnego zwalniania kobiet z pracy, a na ich miejsce przyjmowano mężczyzn. Organizacja musiała sprostać rosnącemu bezrobociu wśród Polek. Proponowała zwalnianym kobietom pracę chałupniczą oraz starała się o zatrudnianie ich w niepełnym wymiarze godzin.

Po zakończeniu II zjazdu nastąpiły zmiany w działalności stowarzyszenia. Organizacja zaczęła intensywniej uczestniczyć w działalności na rzecz kobiet nie tylko w dużych ośrodkach miejskich i przemysłowych województwa lubelskiego, ale również na terenie małych miasteczek i wsi. LK angażowała się w pomoc w rozwiązywaniu codziennych problemów kobiet, m.in. organizując szkolenia w zakresie zdrowia i wychowania dzieci⁶³. Wsparcie w prowadzeniu domu miał zapewnić powołany w 1957 r. Komitet do spraw Gospodarstwa Domowego. Posiadał on struktury lokalne, w których dostosowywano program działania do potrzeb miejscowej społeczności. Działaczki należące do komitetu prowadziły wykłady i kursy zarządzania domowym budżetem. Na spotkaniach aktywistki pokazywały oraz testowały nowe urządzenia ułatwiające wykony-

⁶⁰ APL, KW PZPR w Lublinie, 1661, Ocena pracy ZWLK w Lublinie w r. 1954, b.d., k. 10–11.

⁶¹ APL, KP PZPR w Lublinie, 798, Protokół z Powiatowej Konferencji Ligi Kobiet, odbytej w dniu 13 V 1956 r. w sali L[ubelskiej] S[półdzielni] S[pożywców] w Lublinie, b.d., k. 139–143.

⁶² Zob. G. Miernik, *Opór kobiet przeciw kolektywizacji – najważniejsze konteksty [w:] Płeć buntu. Kobiety w oporze społecznym i opozycji w Polsce w latach 1944–1989 na tle porównawczym*, red. N. Jarska, J. Olaszek, Warszawa 2014.

⁶³ APL, KP PZPR w Lublinie, 892, Ocena pracy organizacji partyjnych z organizacją kobietą LK w powiecie puławskim, 26 VIII 1950 r., k. 13–16.

wanie codziennych czynności w domu. Członkinie komitetu pisały artykuły i przygotowywały broszury informacyjne związane z prowadzeniem gospodarstwa domowego. Działalność komitetu wpływała na promowanie tradycyjnej roli kobiety jako matki i żony, stojącej na straży domowego ogniska⁶⁴.

Funkcjonowanie LK na Lubelszczyźnie w analizowanym okresie trudno jest poddać jednoznacznej ocenie. Trzeba brać pod uwagę niełatwe warunki społeczno-polityczne i ekonomiczne województwa lubelskiego, które nie sprzyjały działalności Ligi. Podejmowane przez nią inicjatywy społeczne, w mniejszym stopniu gospodarcze, które obiektywnie mogły służyć poprawie warunków egzystencji kobiet, niejako ginęły w obliczu postępującego procesu podporządkowywania stowarzyszenia ówczesnej władzy. Wraz z upływem lat Liga stawała się ponownie tzw. pasem transmisyjnym wykorzystywanym do realizacji założeń programowych i ideologicznych komunistycznego państwa. Propagandowa emancypacja kobiet głoszona przez rządzących spotykała się z dużą dozą nieufności i miała momentami charakter karykaturalny (kobiety na traktorze, w hutach i kopalniach). Zderzała się z konserwatywną wizją dominującego społeczeństwa wiejskiego i wartościami głoszonymi przez Kościół katolicki. Centralne podejmowanie i narzucanie decyzji wpłynęło na zmniejszenie samodzielnej działalności kobiet i ograniczenie ich naturalnej aktywności społecznej. W okresie stalinizacji Liga pełniła funkcję instrumentalną, ale należy pamiętać, że podporządkowanie organizacji ówczesnej władzy było podstawowym warunkiem jej dalszego istnienia. Okres stalinizacji wymusił na stowarzyszeniu ograniczenie działalności społecznej na rzecz politycznej. Partia posługiwała się kobietami w celu legitymizacji przemian ustrojowych. Dla Polek najważniejsza miała być praca zawodowa, która przyczyniłaby się do rozwoju ojczyzny. Rządzący zwracali również uwagę na działalność społeczną kobiet na rzecz RP/PRL, dlatego od aktywistek wymagali nieustannej rekrutacji nowych członkiń. Zmuszanie mieszanek województwa lubelskiego do członkostwa w organizacji często powodowało skutek przeciwny do zamierzonego. Kobiety niechętnie przyłączały się do LK, permanentnie nie uczestniczyły w zebraniach i nie płaciły składek członkowskich. Wiele kobiet ograniczało swój udział w Lidze do posiadania legitymacji członkowskiej, nie wykazując żadnej inicjatywy w działaniu na forum LK. Wydaje się jednak, że główną przyczyną braku dostatecznego zaangażowania kobiet w rozwój i funkcjonowanie Ligi była niekompatybilność modelu stalinowskiego z rzeczywistymi potrzebami polskiego społeczeństwa. Decydenci polityczni nie brali pod uwagę podstawowych problemów środowiska kobiecego, tj. panującej biedy i ubóstwa, problemów mieszkaniowych i socjalno-bytowych⁶⁵. Polki obarczone mnóstwem obowiązków domowych

⁶⁴ B. Nowak, *Serving Woman...*, s. 38.

⁶⁵ Z. Landau, W. Roszkowski, *Polityka gospodarcza II RP i PRL*, Warszawa 1995, s. 277–280.

i zawodowych często nie miały czasu i siły na aktywną działalność w Lidze. Inną przyczyną braku zaangażowania było niewątpliwie silne uzależnienie LK od niechcianej władzy i otwarta krytyka Kościoła wobec oficjalnie propagowanego modelu emancypacji kobiet. Wymuszała ona na aktywnych członkiniach organizacji wyrzeczenie się tradycyjnego modelu kulturowego i negowanie zaszczypanych wartości.

Z jednej strony organizacja była blisko związana z rządzącą partią i wykonywała jej zarządzenia, z drugiej zaś lokalnie podejmowała wiele inicjatyw, które wpływały na polepszenie sytuacji życiowej kobiet. Działaniami, które spotykały się z aprobatą mieszkańców Lubelszczyzny, były prowadzone przez organizację kursy. Kobiety chętnie uczestniczyły w szkoleniach zawodowych, które pozwalały podnieść kwalifikacje i zdobyć pracę. Dużą popularnością cieszyły się kursy z zakresu prowadzenia gospodarstwa domowego. Za wartościową uznać też można działalność charytatywno-opiekuńczą LK oraz zaangażowanie w przeciwdziałanie patologiom społecznym. Działaczki prowadziły szkolenia z zakresu higieny i profilaktyki zdrowotnej. Pomimo skromnego budżetu organizowały stołówki dla potrzebujących, żłobki i przedszkola. Mieszkanke województwa lubelskiego powszechnie korzystały z prowadzonych przez Ligę świetlic, przychodni i punktów pomocy prawnej.

Bibliografia

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

- ♦ Archiwum Państwowe w Lublinie:
 - Akta miasta Lublina.
 - Inspektor Pracy V Okręgu w Lublinie.
 - Komitet Powiatowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Chełmie.
 - Komitet Powiatowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Krasnymstawie.
 - Komitet Powiatowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Kraśniku.
 - Komitet Powiatowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie.
 - Komitet Wojewódzki Polskiej Partii Robotniczej w Lublinie.
 - Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie.
 - Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Lublinie.
 - Starostwo Powiatowe w Puławach.
 - Wojewódzki Komitet Polskiej Partii Socjalistycznej w Lublinie.
 - Związek Samopomocy Chłopskiej Zarząd Wojewódzki w Lublinie.

ŹRÓDŁA DRUKOWANE

- II Zjazd Ligi Kobiet (materiały)*, Warszawa 11–13 VII 1957.
- Okólnik KC PPR w sprawie pracy wśród kobiet [w:] PPR. Rezolucje, odezwy, instrukcje i okólniki Komitetu Centralnego I 1946–I 1947*, red. W. Góra, R. Halaba, N. Kołomejczyk, Warszawa 1961.
- Referendum z 30 czerwca 1946 r. Przebieg i wyniki*, oprac. A. Paczkowski, Warszawa 1993 („Dokumenty do dziejów PRL”, z. 4).

OPRACOWANIA

- Dudek A., *Państwo i Kościół w Polsce 1945–1970*, Kraków 1995.
- Dudek A., Gryz R., *Komuniści i Kościół w Polsce (1945–1989)*, Kraków 2006.
- Gończyński-Jussis F., *Organizacje społeczne [w:] Dzieje Lubelszczyzny 1944–1956. Aspekty społeczne, gospodarcze, oświatowe i kulturalne*, red. T. Osiński, M. Mazur, Lublin 2017.
- Gryz R., „Elementy usiłujące zakłócić bezpieczeństwo i porządek”. *Kobiety w walce o nowe kościoły w PRL [w:] Płeć buntu. Kobiety w oporze społecznym i opozycji w Polsce w latach 1944–1989 na tle porównawczym*, red. N. Jarska, J. Olaszek, Warszawa 2014.
- Jaros D., *Idee, programy i realia: funkcje Ligi Kobiet w porządku instytucjonalnym Polski Ludowej (1945–1957) [w:] Działaczki społeczne, feministki, obywatelki... Samoorganizowanie się kobiet na ziemiach polskich po 1918 roku (na tle porównawczym)*, t. 2, red. A. Janiak-Jasińska, K. Sierakowska, A. Szwarc, Warszawa 2009.
- Jarska N., *Kobiety w elitach centralnych i lokalnych PPR i PZPR w latach 1944–1956 [w:] Elity komunistyczne w Polsce*, red. M. Szumilo, M. Żukowski, Warszawa–Lublin 2015.
- Jarska N., *Kobiety w PZPR 1948–1956. Paradoksy mobilizacji politycznej kobiet w stalinizmie [w:] Kobiety „na zakręcie” 1933–1989*, red. E. Chabros, A. Klarman, Wrocław 2014.
- Jarska N., *Liga Kobiet w terenie. Działalność Zarządu Dzielnicowego Poznań-Wilda w latach 1956–1966 [w:] Letnia szkoła historii najnowszej 2009*, red. Ł. Kamiński, T. Kozłowski, Warszawa 2010.
- Jarska N., *Obchody Dnia Kobiet w Polsce Ludowej 1945–1989*, „Dzieje Najnowsze” 2010, nr 4.
- Kruszyński M., *O zaangażowaniu kobiet w działalność partii komunistycznej i Ligi Kobiet na przykładzie lubelskiego UMCS z czasów stalinowskich*, „Komunizm: system – ludzie – dokumentacja” 2013, nr 2.
- Kurski J., *Włóczędzy i sztandary*, „Gazeta Wyborcza” 1999, nr 47.
- Landau Z., Roszkowski W., *Polityka gospodarcza II RP i PRL*, Warszawa 1995.
- Lubik-Reczek N., Reczek R., *Liga Kobiet – organizacja „reprezentująca” interesy kobiet w Polsce Ludowej. Zarys działania*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2013, nr 4.
- Miernik G., *Opór kobiet przeciw kolektywizacji – najważniejsze konteksty [w:] Płeć buntu. Kobiety w oporze społecznym i opozycji w Polsce w latach 1944–1989 na tle porównawczym*, red. N. Jarska, J. Olaszek, Warszawa 2014.
- Nowak B., *Serving Women and the State: The League of Women in Communist Poland*, Ohio 2004.
- Nowakowska-Wierchoś A., *Spoleczno-Obywatelska Liga Kobiet (1945–1949) i Związek Kobiet Polskich im. Marii Konopnickiej we Francji (1944–1950) – dokumenty programowe*, „Komunizm: system – ludzie – dokumentacja” 2013, nr 2.
- Osiękowski C., *Referendum 30 czerwca 1946 w Polsce*, Warszawa 2000.
- Piasecka J., *Stosunki między Kościołem rzymskokatolickim i państwem w Polsce w latach 1944–1953 [w:] Stosunki między państwem a Kościołem rzymskokatolickim w czasach PRL*, red. A. Chojnowski, M. Kula, Warszawa 1998.
- Sokół Z., *Prasa kobieca w Polsce w latach 1945–1995*, Rzeszów 1998.
- Stasiewicz A., *Działalność Społeczno-Obywatelskiej Ligi Kobiet w latach 1945–1948 na Białostoczczyźnie w świetle dokumentów PPR [w:] Kobiety „na zakręcie” 1933–1989*, red. E. Chabros, A. Klarman, Wrocław 2014.
- Turlejska M., *Straty ludności polskiej, ze szczególnym uwzględnieniem losów kobiet w latach II wojny światowej. Próba ujęcia szacunkowego (szkice) [w:] Wojenna służba Polek w II wojnie światowej. Materiały IX sesji popularnonaukowej połączonej z II Zjazdem Kombatantek w Toruniu w dniach 6–7 listopada 1999 r.*, red. M. Golon, K. Minczykowska, Toruń 2000.
- Wrona J., *Polska Partia Robotnicza wobec partii i ugrupowań satelickich [w:] Polska Partia Robotnicza 1944–1948. Studia i szkice*, red. M. Krzysztofiński, Rzeszów 2014.
- Wrona J., *System partyjny w Polsce 1944–1950. Miejsce – funkcje – relacje partii politycznych w warunkach budowy i utrwalania systemu totalitarnego*, Lublin 1995.
- Żaryn J., *Kościół a władza w Polsce (1945–1950)*, Warszawa 1997.

INTERNET

Zgryza K., *Działalność na rzecz kobiet w organizacji kobiecej (Liga Kobiet Polskich) na przykładzie województwa kieleckiego w latach 1951–1989*, <https://www.infolotnicze.pl/2016/01/27/dzialalnosc-na-rzecz-kobiet-w-organizacji-kobiecej-liga-kobiet-polskich-na-przykladzie-województwa-kieleckiego-w-latach-1951-1989/> [dostęp 7 VI 2017 r.].

Social and political activities of the Women's League in Lublin Voivodeship in the period of 1945–1957

The Social and Civic Women's League was established in 1945. Its scope of activities was very wide: the organization participated in activities not only in favor of women in large urban and industrial centers of Lublin Voivodeship, but also in small towns or villages. Intended to become a more popular organization, the League was constantly acquiring new members.

In the first years after the Second World War, the Women's League was mainly occupied with charitable activities. It supported the poor and the elderly by creating nursery homes and dining halls. In Lublin Voivodeship, members of the organization conducted training for women. The activists participated in efforts to counteract illiteracy or social pathologies. They conducted lectures and courses devoted to household management.

Year 1948 brought ideological and propagandist changes in the organization. The period of Stalinization forced the organization to shift from social to political activities. The association was subordinated to the contemporary authorities. The central mechanism of making and forcing decisions had a negative impact on the bottom-up activities of women and limited their natural social activity. It is hard to assess conclusively the actions of the Women's League. However, many initiatives undertaken by the League were met with the approval of the inhabitants of the Lublin region. Those initiatives also improved the life of women and increased their chances for labor market entry.

Słowa kluczowe: Liga Kobiet, Komitet do spraw Gospodarstwa Domowego, Krajowy Zjazd Ligi Kobiet, aktywizacja zawodowa

Key words: Women's League, Committee for Household Matters, Women's League National Convention, labor market entry

SYLWIA MALESZAK – absolwentka historii na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, doktorantka w Zakładzie Historii Społecznej XX wieku Instytutu Historii UMCS. Zainteresowania badawcze koncentruje wokół historii społeczno-politycznej Polski po II wojnie światowej, historii kobiet oraz relacji między społeczeństwem a władzą państwową. Autorka artykułu *W walce o równe prawa – formy nacisku wywierane na władze państwowe przez angielskie sufrażystki na przełomie XIX i XX wieku* [w:] *Wielospektowość antropologii kulturowej. Polityka, kościół, kultura*, red. K. Łukomiak, Łódź 2018.